

Coolia 28(1), januari 1985

TWEE ZELDZAME HOUTZWAMMEN UIT DE GOOISE WOUDEN **PERENNIPORIA FRAXINEA en CREOLOPHUS CIRRHATUS**

J. FRENCKEN, *J. Geradtsweg 71, 1222 PN Hilversum*

SUMMARY

The occurrence of *Perenniporia fraxinea* and *Creolophus cirrhatus* in the forests near Hilversum ("Het Gooi") is mentioned and previous finds of these rare fungi in the Netherlands are discussed.

Al een paar jaar weet ik op een levende beuk langs de Bussummergrindweg in het Spanderswoud te Hilversum een *Ganoderma applanatum* te zitten. Ik ben er vaak langs gefietst zonder eigenlijk enige aandacht aan deze zwam te besteden. Het Gooi staat vol met Platte tonderzwammen. Totdat ik in augustus van dit jaar (1984) van de heer W. Briër, waarmee ik de laatste tijd in het Gooi veel inventarisaties van paddestoelen verricht, een tip kreeg om eens naar die zwam te gaan kijken. Het leek hem een *Ganoderma*, maar met een witte sporee. Dat is natuurlijk een vreemde zaak. Ik ben er heen gegaan, heb een stukje van de nogal harde zwam afgezaagd en met de tabel van Jahn (1963) gedetermineerd. Zo kwam ik op *Fomitopsis cytisina* (Berk.) Bond. & Sing. uit. Inmiddels had ik het nieuwe boek van Jülich (1984) ontvangen. Daarin vond ik achterin bij de tekeningen een afbeelding van sporen van *Perenniporia fraxinea* (Bull.: Fr.) Ryv. Precies zulke sporen zag ik onder het microscoop. Wat is het nou? *Fomitopsis cytisina* of *Perenniporia fraxinea*? Ik heb opnieuw een stukje verzameld en dit opgestuurd naar Leiden. De heer Jülich bevestigde, dat het hier inderdaad om *Perenniporia fraxinea* gaat. Hij vroeg zich af of *Fomitopsis cytisina* eigenlijk wel bestaat. De dikwandige sporen, waarvan oudere exemplaren een duidelijke kiemporus hebben en het trimitisch hyfensysteem zijn o.a. goede determinatiekenmerken. Het uiterlijk van deze boomzwam is zo typisch *Ganoderma*-achtig, dat ik me best kan indenken, dat Lázaro in 1916 hiervoor de naam *Fomes ganodermicus* bedacht heeft. In 1976 heeft Ryvarden een nieuwe combinatie gemaakt en noemt hem in zijn boek over de Polyporen van Noord-Europa: *Perenniporia fraxinea* (Fr.) Ryv. (Ryvarden, 1978). Ik heb er maar één afbeelding van kunnen vinden. En die lijkt helemaal niet op mijn vondst uit het Spanderswoud. Marchand (1974, nr. 259) heeft de soort vermeld en afgebeeld en noemt hem *Haploporus cytisinus*.

Ik ben eens nagegaan waar deze soort in ons land gevonden is. Van der Lek (1912) geeft een opsomming van "De Nederlandsche Mycologische Standaardcollectie in 's Rijks-Herbarium". Op bladzijde 18 vermeldt hij: "*Fomes fraxineus*

Fr. Deze soort is, voor zoover mij bekend, voor onze flora nog niet vermeld. Er zijn twee prachtige exemplaren van aanwezig, afkomstig van de tentoonstelling te Zeist. Zij zijn gedetermineerd door den heer Lloyd. Hij komt voor op esschen en schijnt zeldzaam te zijn". Dat was dus in 1912 de eerste officiële vondst. Donk (1933) geeft, ook onder het geslacht *Fomes* twee vondsten op: Zeist en Oudewater. Eerst in 1970 duikt de soort opnieuw op. De heer Kortselius vindt deze zeldzame polypoor in dat jaar in Neerijnen aan de Waal bij Zaltbommel op een oude omgevallen es. In diverse excursieverslagen van onze vereniging naar Neerijnen komen we deze soort telkens weer tegen, o.a. in de jaren 1972, 1975 en 1980. Eveneens in 1970 vinden we tijdens een excursie in het landgoed "De Mildenburg" bij Oost-Voorne (waarbij ook de heer Donk nog aanwezig was) *Fomitopsis cytisina*, zoals we die toen nog noemden. Gevonden op beuk en ter plekke door de heer Donk gedetermineerd, waarbij hij opmerkte, dat het de tweede of derde vondst in Nederland moet zijn. In 1980 zijn we daar weer met een verenigingsexcursie geweest waarbij we opnieuw in Mildenburg deze zwam gevonden hebben. Onze excursie in 1977 naar "Gunterstein" bij Breukelen leverde ook *Fomitopsis cytisina* op, nu op een eik. En in dat zelfde jaar hadden we dat geluk in Rhijnduinen, ten oosten van Utrecht. Deze vondst is nog door de heer Van der Laan gedetermineerd. Het substraat is niet bekend. In 1979 vindt de heer Van de Cruysen een hem onbekende houtzwam op een *Acacia* (*Robinia*) in Malden. Dit exemplaar is later door de heer Tjallingii gedetermineerd. Het is eveneens *Fomitopsis cytisina*. En dan tot slot in 1984 in het Spanderswoud in Hilversum op een beuk. En tijdens onze excursie in het kasteelbos Nijenrode bij Breukelen wijst de heer Immerzeel ons *Fomitopsis cytisina* aan aan de voet van een eik. Deze vondst was al eerder door de heer Stalpers gedetermineerd. Inmiddels zijn we deze zwam *Perenniporia fraxinea* gaan noemen. In de literatuur worden heel wat boomsoorten vermeld, waarop *Perenniporia* parasiteert. (En je komt even zo vele synoniemen tegen!). Opgegeven worden: *Fraxinus*, *Juglans*, *Fagus*, *Ulmus*, *Salix*, *Robinia*, *Quercus*, *Populus*, *Ilex*, *Gleditschia*, en *Prunus*.

Wat de verspreiding betreft is de Essenzwam op het hele noordelijke halfrond bekend, maar overal wel zeldzaam te noemen (Bourdot & Galzin, 1928; Bondartsev 1971; Domański, 1972). Hij schijnt echter ook in de tropen voor te komen (dat geeft althans Pilát (1936-1942) op. We vinden hem in Noord-Amerika, in Centraal-Azië (China) en Siberië, in de Oeral en de Kaukasus. En in Europa in Nederland, Denemarken, Duitsland, Engeland, Frankrijk, Spanje en Zwitserland.

Eveneens in een fraai beukenwoud, nu aan de oostzijde van Hilversum en wel in het "G.H. Cronebos" (bezit van "Natuurmonumenten") vond de heer Briër begin september 1984 op een al ver afgestorven beuk een groot aantal exemplaren van *Creolophus cirrhatus* (Pers.: Fr.) P. Karst, de Gelobde pruikzwam. Hij was zo

vriendelijk mij te waarschuwen. De plek was makkelijk te vinden. En inderdaad: een boom vol dikke plokken. Ik had deze fraaie boomzwam slechts één keer eerder gezien en wel in het landgoed "Boekestein" in 's Graveland op een *Prunus*-stob. Maar het voorkomen in zo'n groot aantal exemplaren was toch wel een unicum. Vanaf ongeveer een meter of twee van de grond zat de stam rondom vol met "pruiken" van meer dan vuistgrootte. Een paar dagen later ben ik er weer eens heen gegaan, maar toen was alle moois er af. Door de vele regen waren ze grotendeels verrot en de meeste exemplaren dik beschimmeld. Als substraat wordt meestal beuk opgegeven. Maar hij komt ook voor op berk, eik en es. Het Boekesteinse exemplaar zat op Amerikaanse vogelkers. Tijdens onze werkweek in België in 1974 hebben we deze zwam gevonden in het beroemde beukenbos "Bois de Restaigne". Hij is verder onder meer bekend uit Duitsland, Frankrijk, Oostenrijk en Scandinavië. In ons land zijn wat vondsten gedaan in het oosten. Lelieveld en Tjallingii (1973, 1974) vermelden een vondst in Arnhem op beuk en in 1977 en 1978 bij Nijmegen (Duivelsberg - op beuk), bij Arnhem (Deelenseweg - op beuk) en Wageningen (Binnenveld - op es). We kunnen van deze merkwaardige zwam enkele goede afbeeldingen vinden. En wel in Dähncke & Dähncke (1900, p. 604), in Jahn (1979, nr. 45) en in Marchand (1976, nr. 337).

Wat de Essenzwam betreft ben ik dank verschuldigd aan de heer Jülich voor het testen van mijn determinatie, aan de heer Stalpers voor het inzien van enige literatuur die ik zelf niet bezit en aan de heer Van Zanen voor de moeite in Leiden het werk van Pilát in te zien en mij enkele gegevens daaruit te verstrekken. In het najaar van 1984, waarin vooral de maand oktober een rijke oogst opleverde, hebben we in 't Gooi nog meer interessante vondsten gedaan. Daarover vertel ik in een volgend nummer van Coolia.

LITERATUUR

- Arnolds, E. (1984). Standaardlijst van de Nederlandse Macrofungi. Suppl. Coolia 26, 362 p.
- Bondartsev, A.S. (1971). The Polyporaceae of the European USSR and Caucasia. Jerusalem, 896 p.
- Bourdot, H. & A. Galzin (1928). Hyménomycètes de France. Paris, 761 p.
- Dähncke, R.M. & S.M. Dähncke (1979). 700 Pilze in Farbfotos. Stuttgart, 686 p.
- Domański, S. (1972). Fungi, Polyporaceae I. Warschau/Springfield, 235 p.
- Donk, M.A. (1933). Revision der Niederländischen Homobasidiomycetae-Aphylophoraceae II. Amsterdam-Haarlem, 278 p.
- Jahn, H. (1963). Mitteleuropäische Porlinge (Polyporaceae s.l.) und ihr Vorkommen in Westfalen. Westf. Pilzbr. 4: 1-143.
- Jahn, H. (1979). Pilze die an Holz wachsen. Herford, 268 p.
- Jülich, W. (1984). Die Nichtblätterpilze, Gallertpilze und Bauchpilze. Kleine Kryptogamenflora IIb/1. Stuttgart, 626 p.
- Lek, v.d. (1912). De Nederlandsche Mycologische Standaardcollectie in 'sRijks herbarium. Meded. Ned. Mycol. Ver. 3: 1-21.

- Lelieveld, R. & F. Tjallingii (1977). *Symbolae mycologicae Gelriae*. Coolia 20: 93-103.
 Lelieveld R. & F. Tjallingii (1979). *Symbolae mycologicae Gelriae* 2. Coolia 22: 70-76.
 Marchand, A. (1974). *Champignons du Nord et du Midi* III. Perpignan, 275 p.
 Marchand, A. (1976). *Champignons du Nord et du Midi* IV. Perpignan, 261 p.
 Pilát, A. (1936-1942). *Atlas des Champignons d'Europe*, III, Polyporaceae 1-2.
 Ryvarden, L. (1976). Type studies in Polyporaceae 7 - Species described by J.M. Berkeley from 1836-1843. *Kew Bull.* 31: 81-103.
 Ryvarden, L. (1976-1978). *The Polyporaceae of North Europe* I, II. Oslo, 507 p.

In De Champignoncultuur van september 1984 adverteert een grote firma die in paddestoelen-mycelia handelt (Somycel Nederland bv) met enkele nieuwe rassen van Oesterzwammen die geen sporen meer vormen. Het zijn rassen die normale paddestoelen leveren aan mycelia die, na kruising, gededicaryotiseerd zijn. Dat wil zeggen dat de cellen niet meer de normale twee kernen per cel bevatten (dicaryon) maar slechts één kern, een eigenschap die kunstmatig is opgewekt in het laboratorium. De paddestoelen die men oogst produceren in het geheel geen sporen meer, en geven dus ook niet meer de overlast die de sporenproductie bij de teelt met traditionele rassen veroorzaakte. Werkers in deze tak van paddestoelcultuur vertoonden namelijk vaak ernstige allergische verschijnselen door de vele ingeademde sporen in de teeltruimten. Het Proefstation te Horst tekent hierbij aan dat bepaalde aanpassingen van de teeltomstandigheden nodig zijn om de tot nu toe wat lagere opbrengsten van deze rassen op een acceptabel niveau te brengen. Maar ook hier wordt deze nieuwe ontwikkeling als een stap in de goede richting beschouwd.

Boleten, althans een aantal soorten, behoren tot veelgezochte en geconsumeerde paddestoelen. Een aantal soorten wordt ook op de markt aangeboden (niet in Nederland!) of is in gedroogde vorm te koop, om in allerlei gerechten gebruikt te worden. Recentelijk hebben zich in Italië een aantal vergiftigingsverschijnselen voorgedaan na consumptie van gedroogde exemplaren van *Boletus edulis*, *aereus*, *reticulatus* en *bresadolae*. Uit onderzoek van de maaginhoud van de patiënten bleek in bepaalde gevallen dat de betrokken paddestoelen sterk waren aangetast door *Sepedonium*-soorten (waaronder de ook bij ons welbekende *Sepedonium chrysospermum* (die het galachtig opzwellen van vruchtlichamen van allerlei Boleten, maar ook van Krulzomen, op zijn geweten heeft en zijn aanwezigheid bovendien al spoedig verradt door het overvloedig vormen van knalgele sporen-massa's. Uit andere bronnen zijn er aanwijzingen dat *Sepedonium*-soorten mycotoxinen produceren die soms bij Vertebraten symptomen konden veroorzaken. Hoe het ook zij, er zijn aanwijzingen dat aantastingen door *Sepedonium* overigens uitstekend eetbare boleten tot oneetbare, of zelfs giftige soorten kunnen maken.

D. Lunghini & al., *Mic. ital.* 1984, 1:37-38.